

3/2014

45. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 151. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 100. vuosikerta

Kasvatus

Pääkirjoitus

Eeva Kaisa Hyry-Beihammer – Outi Autti 209 Pienkoulut tarvitsevat lisää tutkimusta

Artikkeleita

Päivi Atjonen 212 Kehittävän arvioinnin periaatteiden
ilmeneminen opetus- ja kasvatusalan
arviointiraporteissa vuosina 2005–2012

Tuure Tammi – Harri Raisio – Seija Ollila 228 Oppilaitokset ja deliberatiivisen
demokratian reunaehdot: Opiskelijoiden
kokemuksia kolmesta kansalaisraadista

Outi Autti – Eeva Kaisa Hyry-Beihammer 242 Sosiaalinen oppiminen välituntipihoilla
kaupunkikoulun ja kyläkoulun oppilaiden
kertomana

Puheenvuoroja

Gunilla Karlberg-Granlund 257 Vilkas kyläkoulukeskustelu – heikko
signaali koulutuksen kestävästä
kehityksestä?

Tuomo Laitila – Lauri Wilén 263 Pieniä kouluja ja yhdysluokkia koskevan
päätöksenteon ja kehittämisen tietopohja

Risto Kilpeläinen 269 Kuka opettaisi kyläkouluopettajia?

- Arja-Sisko Holappa 274 Pienten koulujen ja yhdysluokka-
opetuksen kehittäminen osana opetus-
suunnitelmaudistusta
- Sami Tantarimäki – Sirkka Komulainen 280 Kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa
– Manu Rantanen – Elli Heikkilä kuntakentässä
- Hannu Siitonen 286 Projektityöskentely ja tutkiva oppiminen
pienkoulussa
- Marja Kallio 292 Pien- ja lähikoulu oman alueensa
keskuksena – kahden koulun
yhdistymisen haasteet ja tulevaisuuden
mahdollisuudet

Kirja-arviointeja

- Pertti Kansanen 298 Tutkimus kyläkouluista ja
yhdysluokkaopetuksesta Alpeilla
- Janne Varjo 301 Pienkoulut, lokaalit yhteisöt ja globaalit
yhteiskunnat
- Jari Eskola – Jenni Helenius 304 Internet: väline, lähde vai kohde?

Ajankohtaista • Tapahtumia

- Eija Sevón – Marja Leena Böök 307 Onko lasten osallisuus turvattu oikeuksista
– Satu Perälä-Littunen puhumalla?

English Summaries

310

Kirjoittajat

312

Pienkoulut tarvitsevat lisää tutkimusta

Pieni koulu määritellään useimmiten oppilasmäärän mukaan, ja pienkoulusta puhuttaessa tarkoitetaan yleensä alle viidenkymmenen tai alle sadan oppilaan kouluja. Kansainvälisessä tutkimuksessa määrä vaihtelee enemmän kontekstin mukaan. Suomalainen pienkoulu on tyypillisesti kahden tai kolmen opettajan koulu, jossa oppilaat opiskelevat yhdysluokissa opettajan opettaessa kahta tai useampaa luokka-astetta yhtä aikaa. Vaikka myös kaupungeissa on pienkouluja, suurin osa pienkouluista on haja-asutusalueilla sijaitsevia kyläkouluja.

Pienkoulut ovat olleet Suomessa koululaitoksen perustamisesta lähtien tärkeä osa koulutuksen tasa-arvoa, jonka mukaan kaikille tulee tarjota tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet asuinpaikasta ja vanhempien sosiaalisesta asemasta riippumatta. Yhdenmukaiset mahdollisuudet alkoivat kuitenkin arvona väistyä, kun suomalaista koulutuspolitiikkaa määriteltiin uudelleen 1980-luvulla. 1990-luvun lamavuosiin tultaessa alkoi ennen näkemätön pienten koulujen lakkautusaalto, joka on jatkunut näihin päiviin. Koulujen lakkautuksia alettiin perustella taloudellisin syin; aiemmin lakkautukset olivat liittyneet riittämättömiin oppilasmääriin. (Autti & Hyry-Beihammer 2014.) Eduskunta päätti kunnille maksettavan pienkoululisän lakkauttamisesta vuonna 2006. Tämä näkyi koulujen lakkauttamistilastoissa: samana vuonna lakkautettiin ennätyskelliset 186 perusasteen koulua (Suomen virallinen tilasto 2006). Tämän jälkeen perusasteen kouluja on lakkautettu vuosittain noin sata. Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa ja pitkittyneessä lamassa pienten koulujen sulkeminen ja opetuksen keskittäminen suurempiin yksiköihin on useimmissa kunnissa nähty merkittävänä säästökohteena. Näyttää siltä, että pienen koulun pedagogista ja sosiaalista merkitystä ei ole huomioitu kouluja lakkautettaessa.

Pienkouluihin liittyy usein kielteinen leima, jossa on aineksia taantumuksellisuudesta, nostalgisuudesta ja sinisilmäisyydestä. Esimerkiksi vuoden 2013 pienkouluseminaaria mainostettiin seuraavasti: "Nyt on hyvä mahdollisuus nähdä, kokea ja kuulla, että kyläkoulun puolesta toimiminen ei ole subjektiivista tunteellista hössötystä. Kyläkoulun puolustaminen on aitoa kiinnostusta ja välittämistä lasten, aikuisten, ympäröivän kylän ja koko kunnan hyvinvoinnista ja tulevaisuudesta." Tyyli, jossa puolustaudutaan kielteiseltä kritiikiltä, kumpuaa osaltaan koulujen lakkautusten taustalla olevasta uusliberalistisesta ideologiasta, jossa kaiken arvo mitataan talouden ja massatuotannon kautta, ja jossa kaikki pieni on muuttunut uhanalaiseksi. Pienkoulu nähdään tällöin pelkkänä menoeränä. Tämä voi heikentää myös tutkijan intoa tarttua aiheeseen, etenkin kun aihe ei tässä valossa näytä tutkimusrahoittajan kannaltakaan järin lupaavalta tulevaisuuden tutkimusalueelta.

Jotta koulutusjärjestelmän rakenteita voitaisiin uudistaa ja kehittää kestävästi, tarvitaan ennen kaikkea ajantasaista tietoa pienkouluista, niiden toiminnasta, vahvuuksista ja heikkouksista. Mitä

ne voivat antaa, mitä kehitettävää niissä on? Mikä on niiden merkitys oppilaille, pedagogiikalle ja ympäröivälle yhteisölle? Joukkolakkauttamisten perusteiden kyseenalaistamisen motivoimana alan tutkijat ovat viime vuosina tuottaneet tutkimuksia pienkouluista, joissa on perehdytty koulujen historiaan, kouluverkon kehittämiseen ja koulutuspolitiikkaan, lakkauttamisaaltoon ja koulujen merkitykseen kyläyhteisölle, pienkouluihin oppimis- ja kasvuympäristöinä, oppilaiden paikkakokemuksiin, yhdysluokkaopettajien koulutukseen sekä pienkoulututkijan eettiseen vastuuseen. Tutkijat, suunnittelijat ja aluehallintoviranomaiset ovat tehneet yhteistyötä kylien ja koulujen kehittämisen näkökulmasta, pyrkineet vastaamaan käytännön kysymyksiin ja tuomaan yhteen eri toimijoita, kuten virkamiehiä ja oppilaiden vanhempia. Tieteellisesti orientoitunut pienkouluteemainen kysymyksenasettelu on viime vuosina jäänyt Suomessa vähemmälle. Parhaimmillaan nämä kaksi lähestymistapaa voivat kuitenkin täydentää toisiaan.

Kansainvälinen tutkimus pienkouluista on varsin vilkasta. Pienet koulut ja niiden ahdin-ko nykyisessä taloustilanteessa ja tuottavuusajattelussa on maailmanlaajuinen ilmiö, ja huolta pienten koulujen lakkauttamisista ja yhdysluokkaopetuksen vähenemisestä ilmaistaan alan tieteellisissä lehdissä. Alan tutkimus on perinteisesti ollut vahvaa englanninkielisissä maissa ja Pohjoismaissa, mutta pienkoulututkimuksen uusia kohteita ovat esimerkiksi Itä-Euroopan syrjäseutujen kouluja koskevat tutkimukset. Useat alan tutkimukset ovat review-tyyppisiä artikkeleita, jotka perustuvat yli kymmenen vuotta sitten tehtyihin tutkimuksiin. Tarvitaan lisää uutta monipuolista pedagogiikkaan, opettajiin, oppilaisiin ja koulun ja kylän suhteeseen liittyvää pienkoulututkimusta. Tämä pätee myös suomalaiseen tutkimukseen.

Opettämisen ja oppimisen tasolla merkittävä tutkimuskohde on yhdysluokka. Suomessa yhdysluokkia on perustettu lähinnä taloudellisin perustein. Maaseudun väkimäärän vähetessä ja ikäluokkien pienentyessä yhdysluokat ovat olleet pienkoulujen mahdollisuus koota riittävän suuria opetusryhmiä ja taata kohtuulliset koulukustannukset. Yhdysluokka voi olla myös pedagoginen ratkaisu. Esimerkiksi Saksassa on viimeksi kuluneen vuosikymmen aikana perustettu yhdysluokkia tukeutuen 1900-luvun alkupuolen reformipedagogiikan edustajien Maria Montessorin ja Peter Petersenin ajatuksiin heterogeenisten ryhmien opettamisesta. Yhdysluokka on nähty eri-ikäisryhmänä oppimisressurssina ja ihanteellisena ympäristönä vertaisoppimisen hyödyntämiseksi. (Hahn & Berthold 2010.) Yhdysluokkaopetus voi keventää myös lasten koulunaloitusvaihetta, sillä se ei korosta lasten välisiä kehityseroja. Yhdysluokat voivat vähentää myös luokallejäätiongelmia. Vaikka oppilas ei siirtäisi ikäluokkansa mukana seuraavalle luokka-asteelle, hänen luokkayhteisönsä pysyy osittain samana mahdollistaen sosiaalisten suhteiden jatkuvuuden. Pienkoulun yhdysluokkapedagogiikan tutkiminen voisi yleisemminkin avartaa käsityksiä opettamisesta ja oppimisesta heterogeenisissa ryhmissä.

Tämän numeron pieniä kouluja ja yhdysluokkia käsittelevästä puheenvuorosta selviää, että vuonna 2012 Manner-Suomen kuntien 1–6 luokkien perusopetusryhmästä 16,4 prosenttia oli yhdysluokkia. Tältä pohjalta olisi perusteltua, että yhdysluokkaopetus huomioitaisiin myös luokanopettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa. Toisaalta monet yhdysluokkien oppilaiden erilaisuutta huomioivat opetuskäytänteet sopivat hyvin myös yhden luokka-asteen opetusryhmään, koska oppilaat yleensä eroavat toisistaan sukupuolen, mielenkiintojen, taipumusten ja kokemusten suhteen.

Tästä numerosta piti tulla pienkouluja käsittelevä teemanumero. Tavoitteena oli koota pienkouluja koskevaa tutkimusta ja tuottaa uutta tietoa aiheesta. Toimitukseen lähetettyjen artikkelikäsikirjoitusten vähäinen määrä yllätti meidät. Kertooko tämä myös tämänhetkisen tutkimuksen vähäisestä määrästä? Pienkoulututkimuksen ongelma on, että tutkijan huoli pienkoulujen tulevaisuudesta saattaa purkautua tunnelatautuneina vakuutteluina siitä, että hän on pienen puolella, sen sijaan että esitettyjä näkökulmia perusteltaisiin tutkimuksellisesti. Tutkimuksen pääteh-

tävänä ei voi olla puolustuspuheenvuoron esittäminen lakkauttamisia vastaan, vaan pienkoulu ansaitsee tulla esitellyksi tutkimuksellisin perustein sen eri tasoilla.

Pienkoulututkijat saavat jatkuvasti yhteydenottoja lakkautusuhan alle joutuneiden koulujen oppilaiden vanhemmilta ja muilta alueen asukkailta. Näissä yhteydenotoissa pyydetään auttamaan taistelussa pienkoulun puolesta. Monissa yhteydenotoissa on tullut esille lähes suljettu tai kiireellinen päätöksentekoprosessi, jolloin alueen asukkaat saavat tietoa koulun lakkauttamisesta vasta päätöksenteon loppumetreillä. Apuun kutsuttu pienkoulututkija voi asemoida itsensä "tulipalon sammuttajana", kuten eräs tutkija työtään kuvasi. Tällaisessa tilanteessa tutkija joutuu miettimään asemaansa: miten hän puolia ottamatta voisi tuottaa kummallekin osapuolelle olennaista tietoa. Objektiivisen tiedon tuottaminen niin alueen asukkaiden kuin kuntien päättäjäjienkin avuksi on merkittävä tutkimuksen yhteiskuntavastuullinen tehtävä.

Tämän numeron puheenvuoroissa on lupaavia avauksia pienkoulujen tutkimiseksi. Yhdysluokkaopetusta tarkastellaan tilastollisten määrien lisäksi sekä opettajankoulutuksen että meillä olevan valtakunnallisen perusopetuksen opetussuunnitelmauudistuksen näkökulmasta. Kestävää kehitystä käsittelevässä puheenvuorossa korostuu pienkoulukeskustelun taustalla olevien arvojen tutkiminen sen selvittämiseksi, miten keskustelu heijastaa yleisemminkin ihmisten tarpeita ja toiveita hyvästä elämästä ja kestävästä tulevaisuudesta.

Useissa puheenvuoroissa huomioidaan se, että koulujen vastakkainasettelun sijaan olisi hedelmällisempää kehittää koulujen vahvuuksia ja potentiaalia. Koulu voi profiloitua opetussuunnitelman rajoissa omien vahvuuksiensa pohjalta ja integroida kouluoppimiseen lasten harrastukset, paikallisen kulttuurin ja elinkeinoelämän. Tällainen koulun ja yhteisön väliseen suhteeseen tukeutuva koulureformi edellyttää opettajien vahvaa toimintaympäristön tuntemusta sekä sitoutumista ja avoimuutta koulun kehittämiseen koulun rajoja ylittäen. Tilanteessa, jossa pienkoulu uhkaa lakkautus, suuren ja pienen koulun hallinnollinen yhdistäminen voi haasteista huolimatta olla hyvä vaihtoehto. Lakkauttamisen sijaan pienkoulu voi jatkaa toimintaansa, vaikkakaan ei enää hallinnollisesti itsenäisenä. Tällaista vaihtoehtoa toivoisimme pohdittavan esimerkiksi Jyväskylässä, jossa uuden kouluverkkosuunnitelman mukaan pienkoulut tullaan lakkauttamaan pelkästään taloudellisin perustein vuoteen 2020 mennessä.

Eeva Kaisa Hyry-Beihammer – Outi Autti